

HET VELD

ROBERT SEETHALER BIJ DE BEZIGE BIJ

Een klein leven
De Weense sigarenboer

Robert Seethaler

Het veld

Vertaald door Liesbeth van Nes

2019

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze vertaling is tot stand gekomen met steun
van het Oostenrijkse Bundesministerium
für Kunst und Kultur

Copyright © 2018 Hanser Berlin/Carl Hanser Verlag
GmbH & Co. KG, München
Copyright Nederlandse vertaling
© 2019 Liesbeth van Nes
Oorspronkelijke titel *Das Feld*
Oorspronkelijke uitgever Hanser Berlin
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Urban Zintel
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 5870 9
NUR 302

debezigebij.nl

And you who loiter around these graves
Think you know life.

Edgar Lee Masters, *Spoon River Anthology*

DE STEMMEN

De man keek over de grafstenen die als verstrooid over de weide voor hem lagen. Het gras stond hoog en insecten gonsden in de lucht. Op de afbrokkende, door vlierstruiken overwoekerde kerkhofmuur zat een merel te zingen. Zien kon hij hem niet. Al een tijdje gingen zijn ogen achteruit en hoewel het elk jaar erger werd, weigerde hij een bril te dragen. En al waren er argumenten voor, hij wilde ze niet horen. Als iemand hem erop aansprak, zei hij dat hij zich er nu eenmaal op had ingesteld en zich in de toenemende wazigheid van zijn omgeving wel goed voelde.

Als het weer ernaar was, kwam hij elke dag. Hij slenterde een tijdje rond tussen de graven en ging ten slotte onder een kromgegroeide berk op een houten bank zitten. De bank was niet van hem, maar hij beschouwde haar als zijn bank. Ze was oud en vermolmd, niemand anders zou er zomaar op gaan zitten. Maar hij begroette haar als een mens, streekde even over het hout en zei 'Goedemorgen' of 'Een koude nacht, hè?'

Het was het oudste deel van het kerkhof van Paulstadt, dat door veel mensen gewoon het veld werd genoemd. Vroeger was dit het braakland van een veeboer, genaamd Ferdinand Jonas. Het was een nutteloos stuk land, bezaaid met stenen en giftige boterbloemen, en de boer was blij dat hij het bij de eerste de beste gelegenheid aan de gemeente kwijt had gekund. Het mocht dan voor het vee niet deugen, voor de doden was het nog goed genoeg.

Hier kwam nauwelijks nog iemand. De laatste begrafenis had maanden geleden plaatsgevonden, de man was vergeten van wie ook weer. Des te beter kon hij zich een begrafenis van vele jaren terug herinneren, toen op een verregende dag in de late zomer Gregorina Stavac, bloemenhandelaarster, aan de aarde was toevertrouwd. Meer dan twee weken had Gregorina door niemand opgemerkt in de voorraadkamer van haar bloemenhandel gelegen terwijl voor in de winkel het stof zich op de verwelkende snijbloemen verzamelde. Samen met een handjevol andere aanwezigen had hij aan het graf gestaan en een tijdje naar de woorden van de pastoor en toen alleen nog naar het ruisen van de regen geluisterd. Meer dan een paar woorden had hij nooit gewisseld met de bloemenhandelaarster, maar sinds bij het betalen hun handen elkaar eens hadden aangeraakt, had hij zich merkwaardig verbonden gevoeld met de onopvallende vrouw, en toen de grafdelvers begonnen te scheppen, waren de tranen hem over de wangen gelopen.

Bijna elke dag zat hij onder de berk en liet zijn gedachten de vrije loop. Hij dacht na over de doden. Velen die hier lagen had hij persoonlijk gekend of minstens eenmaal in zijn leven ontmoet. De meesten waren gewone burgers van Paulstadt geweest: ambachtslieden, zakenmensen of bedienden in een van de winkels aan de Marktstraße of een zijstraatje ervan. Hij probeerde zich hun gezichten te binnen te brengen en vormde zijn herinneringen tot beelden. Hij wist dat deze beelden niet met de werkelijkheid overeenkwamen, dat ze waarschijnlijk totaal niet leken op de mensen zoals ze tijdens hun leven waren geweest. Maar dat was hem om het even. Het opdoemen en verglijden van de gezichten in zijn hoofd verschaftte hem vreugde, en soms zat hij zachtjes in zichzelf te lachen, zijn bovenlijf wat voorovergebogen, de handen gevouwen over zijn buik, zijn kin op de borst. Als iemand, een tuinman misschien, of een verdwaalde kerkhofbezoeker, hem op zo'n moment vanuit de verte had gezien, had hij de indruk kunnen krijgen dat hij zat te bidden.

Het is namelijk zo dat hij ervan overtuigd was dat hij de doden hoorde praten. Hij kon niet verstaan wat ze zeiden, maar hun stemmen nam hij even duidelijk waar als het vogelgekwetter en het zoemen van de insecten om hem heen. Soms beeldde hij zich zelfs in losse woorden of zinsflarden uit de zwerm stemmen op te pikken, maar hoe ingespannen hij ook luisterde, het lukte hem toch nooit iets zinvolsvan de fragmenten te maken.

Hij stelde zich voor hoe het zou zijn als elk van deze stemmen nog eens de gelegenheid kreeg te worden gehoord. Natuurlijk zouden ze over het leven praten. Hij dacht dat de mens misschien pas voorgoed kon oordelen over zijn leven als hij zijn sterven achter de rug had.

Maar misschien hadden de doden helemaal geen belangstelling voor de dingen die achter hen lagen. Misschien vertelden ze over daarginds. Over hoe het voelt om aan de overkant te staan. Geroepen. Heengegaan. Opgenomen. Getransfigureerd.

Dan weer verwierp hij dergelijke gedachten. Ze leken hem sentimenteel en welhaast belachelijk en hij kreeg het donkerbruine vermoeden dat de doden net als de levenden alleen maar gebeuzel, gelamenteer en grootspraak zouden laten horen. Ze zouden hun beklag doen en hun herinneringen ophemelen. Ze zouden drenzen, veteren en schimpen. En natuurlijk zouden ze over hun ziektes praten. Misschien zouden ze zelfs uitsluitend over hun ziektes praten, over hun aftakeling en hun sterven.

Op de bank onder de kromme berk bleef de man zitten tot de zon achter de kerkhofmuur onderging. Hij spreidde zijn armen uit, als wilde hij het stukje aarde voor zich opmeten, en liet ze vervolgens zakken. Nog eenmaal zoog hij de lucht naar binnen. Ze rook naar vochtige aarde en vlierbloesem. Toen stond hij op en ging.

In de Marktstraße liep het intussen tegen sluitings-

tijd en de winkeliers droegen kisten en rekken met ondergoed, speelgoed, zeep, boeken of goedkope rommel terug de winkels in. Overall was het geratel van rolluiken te horen en vanaf het einde van de straat schalde de roep van de groente- en fruithandelaar die op een kistje stond om de laatste meloenen onder de mensen te verdelen.

Hij liep langzaam. Hij huiverde bij de gedachte de avond zittend aan het raam door te brengen en naar de straat beneden te kijken. Zo nu en dan hief hij zijn hand om iemand terug te groeten die hij niet herkende. De mensen dachten waarschijnlijk dat hij een tevreden man was, blij met elke voetstap op het door de zon verwarmde plaveisel, maar hij zelf voelde zich onzeker en een vreemde in zijn eigen straat.

Voor de etalageruit van Buxters voormalige paardenslagerij bleef hij staan en boog voorover naar zijn spiegelbeeld. Als jongeman had hij zichzelf graag bekeken. Maar in de ogen tegenover hem lag geen vonkje meer dat zijn verbeeldingskracht had kunnen prikkelen. Zijn gezicht was alleen maar oud en grijs en tamelijk uitgezakt. Al was er een lichtgroen blaadje in zijn haar blijven hangen. Hij knipte het weg en keek om. Aan de overkant van de straat liep de verwarde Margarete Lichtlein met haar handkar gevuld met boodschappen die ze niet had gedaan. Hij knikte naar haar en liep verder. Nu sneller dan eerst. Er was een gedachte, nee, meer een vermoeden bij hem opgekomen over de tijd in zijn leven: als jongeman wilde

hij de tijd verdrijven, later wilde hij hem stilzetten, en nu hij oud was, wilde hij niets liever dan hem terugwinnen.

Het was de gedachte van een oude man. Wat die voor nut kon hebben wist hij nog niet, in ieder geval wilde hij maar eens naar huis, met zonsondergang werd het koel. Hij zou naar zijn voorraadkast gaan en zichzelf op een slokje trakteren. Dan zou hij zijn zachte bruine broek aantrekken en aan de keukentafel gaan zitten, en wel met zijn rug naar het raam. Hij was namelijk van mening dat alleen op deze manier, met de rug naar de wereld, in alle rust en zonder enige afleiding, een gedachte ten einde te denken was.

HANNA HEIM

Toen ik stierf zat je bij me en hield je mijn hand vast. Ik kon de slaap niet vatten. Ik had allang geen slaap meer nodig. We praatten. We vertelden elkaar verhalen en herinnerden ons dingen. Ik keek je aan, zoals ik je altijd graag had aangekeken. Je was geen knappe man. Je had een veel te grote neus en vermoeide oogleden en je huid was bleek en vlekkerig. Je was geen knappe man, maar je was mijn man.

Weet je nog: ik was nieuw op school en al de eerste dag vroeg je me in de lerarenkamer wat er met mijn hand was. Die is misvormd, zei ik, niets aan te doen. Je pakte mijn hand en bekeek hem. Toen wees je uit het raam en zei, zie je die boom daar? Zijn takken zijn niet misvormd, maar alleen maar krom, en dat komt doordat ze naar de zon groeien. Ik vond dat eerlijk gezegd nogal sentimenteel. Maar ik vond het wel fijn dat je met je duim over mijn vingers streek. En je ongelooflijk grote neus was leuk. Ik geloof dat ik je nogal sexy vond.

Vijftig jaar later hield je nog steeds mijn hand vast.

Ik had het gevoel dat je hem nooit had losgelaten en dat zei ik ook tegen je. Je lacht en zegt, klopt, heb ik ook niet!

Ik weet niet meer wat mijn laatste woorden waren. Maar natuurlijk waren ze aan jou gericht, hoe kon het ook anders. Ik heb je nog gevraagd of je het raam open wilde zetten. Ik dacht dat ik wel een beetje frisse lucht kon gebruiken. En toen? Wat heb ik toen gezegd?

Maar mijn eerste woorden tegen je weet ik nog goed. Dat was nog voor het gesprek in de lerarenkamer. Ik kwam 's ochtends aan en zag je voor me over het schoolplein lopen. Ik sprak je aan en vroeg de weg naar de directeurskamer. Neem me niet kwalijk, zei ik, ik ben hier nieuw, kunt u me helpen? Ik vroeg het je, hoewel ik de weg kende. Het enige wat je zei was: komt u maar mee, juffrouw, en toen liep je zwijgend voor me uit. Met grote, zware passen, je bovenlijf wat naar voren geheld, je handen in elkaar op je rug, zoals je altijd liep. De ochtendzon scheen en de schaduw van de toegangspoort lag als een wijdvertakt streep patroon over de betonnen vlakke. Ik droeg een mintgroene kokerjurk met een witte kraag. Ik had de jurk van een tante gekregen en urenlang zitten naaien om hem passend te krijgen. De kraag had ik uit een oud overhemd van mijn vader geknipt en erop genaaid. Ik had de hoop dat de kraag mijn verschijning een beetje zelfbewust en kordaat zou maken. Maar al toen ik over het plein achter je aan liep, vond ik hem ouderwets en stijf, en ik schaamde me.

Is het niet merkwaardig: ik herinner me de kleur van de jurk die ik zoveel jaar geleden aanhad, maar ik kan me niet herinneren wat voor jaargetijde het was toen ik stierf.

Ik was nooit op het idee gekomen dat jij leraar zou kunnen zijn. Een deel van me zat nog met vlechtjes en schooltas in het klaslokaal en dus moesten naar mijn idee alle leraren oud zijn. Oude grijze vrouwen en mannen, die naar koffie en krijt roken, en met een gezag dat door de jaren heen was versleten als de mouwen van hun wollen vesten. Maar jij was jong. Je droeg een verkreukeld hemd met een open kraag en leren sandalen. Niemand droeg in die tijd sandalen. Misschien dacht ik dat je de vader van een leerling was of de conciërge, ik weet het niet meer, maar in ieder geval geen leraar. Misschien dacht ik dat ook allemaal niet, terwijl ik achter je aan naar het schoolgebouw liep, maar keek ik alleen naar je handen op je rug. Je vingertoppen zagen er rozerood uit alsof ze gloeiden, alsof ze op eigen kracht oplichtten, helemaal uit zichzelf.

Je zette het raam open. Je gestalte een silhouet. Het gordijn dat een moment opbolt in de tocht. Het licht. Het moet nog steeds dag geweest zijn. Of alweer dag? Toen je opstond om naar het raam te gaan, heb je mijn hand neergelegd. Je hebt hem niet gewoon losgelaten, maar op het kussen naast mijn hoofd gelegd en ik blies de laatste ademtochten van mijn leven uit in mijn kleine misvormde hand.

Je hield niet van koffie. Koffie maakt niet alleen de tanden, maar ook het hart zwart, zei je in de lerarenkamer, kijk eens om je heen: een heel lerarenkorps met zwarte harten, allemaal schepsels van de duivel! Sommigen lachten. De meesten deden alsof ze niets hadden gehoord. Alleen het oude wiskundegenie Juchtinger vatte het letterlijk op. Hij duwde de ramen open en liet de warme lucht binnen. Verlicht ons gezellen van de duisternis, riep hij en hij knipperde met zijn ontstoken ogen naar het zomerlicht buiten.

Ik lag in bed en luisterde naar het doffe ruisen van de verwarmingsbuizen in de muur. (Dus het was winter?) De pijn die me zo lang had verscheurd, was nu alleen nog een verre herinnering in mijn lichaam. Op een bepaald moment was hij opeens weg, maar ik wist dat deze verlichting alleen maar het begin van het onherroepelijke afscheid betekende. Al hadden we nog wat tijd. En jij zat aan mijn bed en hield mijn hand vast. En we vertelden elkaar...

Komt u maar mee, juffrouw! De ironie in je woorden begreep ik niet meteen. Die aanspreekvorm leek vanzelfsprekend. We liepen achter elkaar over het schaduwpatroon op de betonnen vlakke. Ik kon onze voetstappen horen, waarvan het geluid werd weerkaatst door de van de zon rood geworden muren. We liepen zwijgend. Maar nu schiet me te binnen: we hebben toch iets gezegd, vlak voor we de schaduw van het voorportaal in doken. Voorzichtig, zei je. En ik zei: ja. Maar waarvoor wilde je me waarschuwen?

Je gestalte bij het raam. Je wat naar voren gezakte schoulers. Je smalle, te smalle rug. Daarop ook nu nog je handen in elkaar. Hoe vaak heb ik je zo zien staan? Vanaf de dag dat we in deze woning trokken, vond je het heerlijk om naar de straat beneden te kijken. Soms, als ik terugkwam van de middaglessen of van het boodschappen doen, zag ik je al van verre boven bij het raam staan. Als ik zware boodschappen-tassen bij me had, zette ik ze neer om naar je te zwaaien. Weichselstraße 11, tweede verdieping. Wie had gedacht dat onze eerste gemeenschappelijke woning ook onze laatste zou zijn?

Toen we het schoolgebouw binnenliepen, was je plotseling verdwenen. Het was natuurlijk mijn bloedsomloop, ik had 's nachts nauwelijks geslapen en 's ochtends niets gegeten en ik stond een paar ogenblikken in duizelend duister. Toen ik weer bijkwam, was jij al bij de grote trap. Zonder naar me om te kijken liep je snel naar boven, steeds met twee treden tegelijk. Ik erachteraan. Onze voetstappen klepperden en schalden in de koele stilte.

Je hield mijn hand vast. Met je duim streek je over mijn vingers, over deze scheve takjes. Je andere hand lag in je schoot. Als je vertelde, waren je ogen gesloten. Achter je oogleden gleden je ogen achter de beelden aan. Het daglicht lag op je gezicht. Later het licht van de nacht. Vaak hoorde ik het tikken van het polshorloge in je schoot, en de dagen en de nachten trokken voorbij, alsof ze tot uren waren verschrompeld.

Soms sliepen we samen in, en als we wakker werden, was het zoals altijd.

Je vroeg me waar ik eigenlijk vandaan kwam, en ik hield me van de domme. Ik kom van buiten, zei ik, waar anders vandaan? Ik geloof dat ik het nogal gewaagd van mezelf vond. Beneden op het plein was nu het schelle geroep en geschreeuw van de kinderen te horen. Met een collectieve zucht kwam de lerarenkamer in beweging. De oude Juchtinger sloot eerst het raam en toen zijn ogen. Je duim lag stil. Van buiten is een heel eind, lieve juffrouw, maar nu bent u hier!

Je legde mijn hand op het kussen neer. De stof voelde glad en koel aan. Mijn warme adem. Het kraken van de vloerplanken onder je voetstappen. Je rug, je schouders in de lijst van het open raam. Om je heen leek het licht te pulseren. Ik geloof dat ik een grasmaaier hoorde knetteren. Of was het een sneeuwplough? Heb ik je gezegd dat je het raam weer dicht moest doen? Heb ik het over morgen gehad? Heb ik tegen je gezegd dat ik van je houd? Weet je dat nog?

GERD INGERLAND

Er zijn op deze wereld schapen en wolven, maar een keuze heb je niet. Je hebt het niet voor het zeggen, snap je? Het is geen besluit, het is je lot. Maar jij hebt geluk: je bent een wolf. Je bent sterk en taai. Jij wordt niet opgevreten. Jij vreet. Niemand weet hoe wolvenvlees smaakt. Je hebt het lot aan je zijde. Je bent een van ons.'

Ik was tien toen papa dat tegen me zei. Hij werkte bij de bank en in zijn kast hingen zo'n twintig dassen en een rij gestreken en afgeborstelde pakken. 'Het is goed zoals het is en het wordt alleen maar beter,' zei hij als hij op de sofa zat en de kamer rondkeek. Mama, die naast hem zat, legde dan haar hand op de zijne en knikte. Haar vingers speelden met de lange zwarte haren op de rug van zijn hand. Ik heb nooit begrepen of ze die haren liefhad of haatte. Zoals ze eraan trok en plukte, leek het erop alsof ze ze eruit wilde trekken.

Ook mijn eerste herinnering heeft met haren te maken. Ik ben erg klein en zit op de grond achter een gordijn. Ergens staat een raam open, het gordijn be-

weegt, er schittert zonlicht door de stof heen. Dan wordt het opengetrokken en daar staat mijn moeder en ze huilt. Misschien lacht ze ook wel, in mijn herinnering maakt dat geen verschil. Ze tilt me op. Haar haar ruikt naar keuken en zondagochtend. Het is lang en blond en ik heb het gevoel alsof het mijn hele lichaam kan bedekken, alsof ik in mama's haar kan verdwijnen.

Later verhuisden we naar een zolderwoning achter de Marktstraße. Het was een krappe, lage woning, maar ik kon naar de duiven kijken op de omringende daken. Soms was er een torenvalk te zien en in de avondschemering tolden vleermuizen als dronken schaduwttjes boven de schoorstenen.

Ik verzamelde kevers, vliegen en andere insecten. Ik probeerde ze levend te vangen en stopte ze in een metalen doosje. Als je het doosje bij je oor hield, kon je ze horen sterven. Vervolgens droogden ze langzaam uit en werden zo hard als kiezelstenen.

Papa ging naar de bank, ik ging naar school en mama legde elke ochtend voor het ontbijt onze spullen over de stoelleuning: een schoon pak voor hem en voor mij een overhemd en een broek. Dat deed ze met een merkwaardig afwezige glimlach. Bijna alles deed ze met die scheve glimlach op haar gezicht. Ik kon niet precies zeggen wat het betekende, maar ik had het idee dat ze misschien trots op ons was.

Ik werd groter, kreeg vrienden en belangstelling voor meisjes, en school doorliep ik fluitend. Alles was

zoals het moest zijn. Ik dacht begrepen te hebben dat het leven op zich wel de moeite waard was. Zonder te weten waar hij me naartoe zou leiden, was ik ervan overtuigd dat ik mijn weg had gevonden.

Toen gebeurde er iets. Het was laat in de zomer, ik was net zeventien. We waren met zijn drieën en staken het schoolplein over, een brede betonnen vlakke zonder schaduw. Voor ons verhief zich de gietijzeren poort naar de straat. Ze was zo hoog als een eengezinshuis, zwart en met gouden punten die oplichtten in de namiddagzon. Langs de hemel vloog een zwerm pestvogels, die een zinderende schaduw over het plein wierp. Even golfde de zwerm op en neer als een sluier in de wind, zakte toen plotseling achter het schoolgebouw weg en verdween. Het was heet. Het kauwgum van generaties scholieren op het beton was zacht geworden en bleef bij elke stap onder je zolen plakken.

Op straat stond Johannes Storm, een jongen uit een parallelklas. Hij was niet bijzonder groot, maar zijn schouders waren breed en sterk, zijn borst zo volumineus als een ton. Hij had een groot, kinderlijk hoofd en kort, blond haar. Zijn ogen stonden dicht bij elkaar en als hij met iemand praatte, kon hij hem nauwelijks aankijken. Buiten school ging niemand met hem om. Maar iedereen wist dat hij bij zijn moeder woonde, een stevige vrouw, die de stoep voor de winkels aan de Marktstraße schrobde en de winkelruiten zeemde.

Hij stond te roken. En ondertussen naar de grond te staren alsof daar iets uitermate interessants viel te ont-

dekken. We gingen voor hem staan en ik zei dat hij me een sigaret moest geven. Hij schudde niet eens zijn hoofd. Op zijn slaap glinsterde een rij minieme zweetpareltjes. Zijn linkerhand had de sigaret vast, de rechter zat in zijn broekzak. Ik zei dat ik geen ruzie wilde, alleen een sigaret. Hij gaf geen antwoord. Op straat rammelde een met afval en stukken metaal beladen vrachtwagen voorbij. De hand van de chauffeur hing uit het zijraam, tegen het portier tikten zijn vingers de maat van onhoorbare muziek. De vrachtwagen sloeg af, het rammelen stierf weg. Uit het schoolgebouw kwam het gegil van een paar meisjes, toen sloeg er een raam dicht en was het stil.

‘Jij wilde toch een sigaret, Gerd?’ Mijn vrienden stonden een halve meter achter me. We gingen toen door voor onafscheidelijk. Amper een paar jaar later kon ik me hun gezichten niet eens meer herinneren.

Ik zette een stap naar voren. ‘Jij wilt toch beslist geen ruzie,’ zei ik. ‘Toch? Wil je ruzie, Storm?’

Hij gaf geen antwoord. Hij stond daar maar, keek naar de grond en blies de sigarettenrook uit. Toen liet hij de peuk vallen en keek op. Hij keek langs ons heen naar het schoolplein, waar nu een paar kleine kinderen overheen renden. Ik voelde het zweet langs mijn nek lopen. Het was of de hitte door elke porie zou dringen en mijn lichaam volledig zou vullen. Ik keek hem aan en zei: ‘En nu vreet ik je op!’

Het klinkt gek, maar dat is wat ik wilde. Ik probeerde hem te grijpen en tegen me aan te trekken,

maar voor ik hem bij zijn kraag kon pakken, trok hij bliksemsnel zijn vuist uit zijn broekzak en gaf me een stoot in mijn maag. Mijn bovenlijf klapte naar voren, maar voor ik in elkaar kon zakken, ramde Storm zijn knie tegen mijn voorhoofd en ik smakte achterover wankelend tegen de ijzeren staven en zakte langzaam neer op het plaveisel. Hoog boven me zag ik de gouden punten als riet wiegen in de wind. Storms hoofd verscheen in mijn blikveld. Ik wilde wegkruipen, maar ik wist niet waarheen en dus sloot ik mijn ogen en hield mijn handen voor mijn gezicht. Ik voelde mijn oor op de grond kloppen, steeds luider en luider, en een moment lang was het of ik door de straatstenen heen de polsslag van de aarde kon voelen.

Ik maakte mijn schooltijd af, over het algemeen voldeed ik aan de verwachtingen. Toen ik daar voor het laatst door de poort liep, draaide ik me niet meer om, maar hield mijn blik strak naar voren gericht. Ik wilde geloven dat ik nog steeds mijn weg volgde.

Op mijn negentiende verliet ik Paulstadt om te gaan studeren. Toen de bus op een milde ochtend de stad uit reed, lachte ik, maar het was een matte lach, waar ik niet meer in geloofde.

Ik was van plan mijn studie zo snel mogelijk af te ronden en dan carrière te maken. Ik bezocht hoorcolleges, schreef me in voor werkcolleges en probeerde deel te nemen aan het studentenleven. We kwamen elke dag bij elkaar in een van de kroegen die rond

de universiteit verspreid lagen. Er werd veel gepraat. Meestal ging het over politiek, en omdat er altijd drank aan te pas kwam, werden het vurige gesprekken. Ik hield me in bij het drinken. In mijn hart zat een onbestemde angst, en als er te hard werd gepraat of iemand met een van strijdlust verwrongen gezicht opsprong, voelde ik soms kille ontzetting in me opkomen. 'Hou op!' riep ik dan. 'Hou alsjeblieft op!' Maar de anderen lachten alleen maar en ik beperkte me ertoe me zwijgend afzijdig te houden; als iemand me aankeek, probeerde ik te glimlachen.

In mijn tweede jaar werd ik verliefd op een meisje. Ze was prachtig, althans dat dacht ik. Haar huid had de kleur van bloemenhoning en was gaaf, er was geen enkele onzuiverheid of vlekje, niets. Gladder en zachter dan alles wat ik tot dat moment had gezien of aangeraakt. Ik was ziek van verlangen als ik niet bij haar in de buurt was, maar toen ik op een dag op de drempel van haar woning stond en sprak over de zachtheid van haar huid, begon ze zo schallend te lachen dat ik de galm nog in het trappenhuis dacht te horen toen ik al lang bevend van schaamte en woede op straat stond.

Het voelde alsof mijn breekbaar geworden hart voorgoed kapot was gegaan. Ik liet de studentenbijeenkomsten voor wat ze waren en bracht mijn avonden alleen op mijn kamer door. De weken gingen voorbij, de ene dag leek op de andere, tot iemand een bericht in een vaalgele envelop door de kier van de deur schoof.